

KONSERTTI
Vanhinta ja uusinta sellomusiikkia

Juho Laitinen, sello

Tulindberg-sali, Oulu
sunnuntaina 25.11.2007 klo 15

Ohjelma:

Domenico Gabrielli:	Ricercare 3 d-duuri
Betsy Jolas:	Episode cinquième
Domenico Gabrielli:	Ricercare 1 g-molli
Salvatore Sciarrino:	Ai limiti della notte
J.S. Bach:	Preludi sarjasta d-molli
Domenico Gabrielli:	Ricercare 4 es-duuri
Luciano Berio:	les mots sont alles...
Domenico Gabrielli:	Ricercare 7 d-molli
<hr/>	
Jonathan Harvey:	Chant
Juho Laitinen:	Seestä (Fantasia D. Gabriellin ricercaresta c-duuri)
Christian Wolff:	Cello suite variation
Domenico Gabrielli:	Ricercare 6 g-duuri
Tapio Tuomela:	Pendulum

Tämä konsertti on osa yhdeksän soolokonsertin sarjaa eri puolilla Suomea loka-marraskuussa 2007. Kiertueella haluan esitellä kiintoisaa musiikkia kahdelta aikakaudelta: sekä aivan sellomusiikin alkuajoilta että viime puolivuosisadalta. Tervetuloa!

Domenico Gabriellin (1659-1690) aikaan sello oli vielä säästyssoittimen tehtävässä, kilpaillen suosiosta viisi- tai kuusikielisen gamban kanssa. On varmasti Gabriellin kaltaisten eteenpäin pyrkivien muusikoiden ansiota, että sellon rooli muuttui. Hän oli ensimmäisiä soittimensa virtuooseja ja työskenteli Bolognassa San Petronion kirkon orkesterissa. Gabrielli niitti mainetta myös säveltäjänä ja luonnollisesti esitti omaa musiikkiaan.

Ricercare on varhaisbarokin ajan tavallinen sävellysmuoto, joka sananmukaisesti tarkoittaa etsimistä. Usein ricercare onkin laajemman teoksen ensimmäinen osa, joka erilaisten vaiheiden läpi hakee teoksen sävellajia ja tunnelmaa. Tämä kokoelma sellokappaleita on ensimmäisiä soittimen teknisiä mahdollisuuksia tutkivia sävellyksiä. Voi myös ajatella, että ne lyhydestään huolimatta pyrkivät karakterisoimaan sävellajeja, joissa ne on kirjoitettu.

Olen ottanut mukaan preludin **J.S. Bachin** toisesta sellosarjasta d-mollissa, koska siinä oikeastaan samat elementit ovat kolmisenkymmentä vuotta myöhemmin saaneet lihaa ympärilleen. Bachin kohdalla puhutaan usein valepolyfoniasta eli -moniäänisyydestä. Tämä sointujen ja melodian kutominen yhdeksi orgaaniseksi kudokseksi onkin innovaatio, jota olisi vaikea kuvitella ilman Gabriellia, jonka musiikissa äänet ovat tosin visusti erillään, ja kappaleesta nykykuulijan mielestä saattaa välillä puuttua melodia. Tässä mielessä musiikki kuulostaa välillä aivan modernilta!

Betsy Jolas (s.1926) edustaa vahvasti ranskalaista nykymusiikin traditiota, joka on toisenlainen kuin esimerkiksi Pierre Boulez'n ankara modernismi tai Kaija Saariahonkin edustama ns. spektraalimusiikki. Tämä kulttuuriperheen kasvatti opiskeli Olivier Messiaenin johdolla Pariisin konservatoriossa, ja myöhemmin jatkoi tämän työtä opettajana samassa oppilaitoksessa. Jolas'n musiikin juuret ovat syvällä lyriikassa, ja soitinsävellyksetkin ovat eräänlaisia minioopperoita. Tyypillistä säveltäjälle on epäsymmetrinen, vapaa rytmikäsitteily, jossa perinteisiä vahvoja ja heikkoja painoja ei ole. Kuultavissa on myös kaikuja renessanssin ajan musiikkiin.

Salvatore Sciarrinon (s.1947) musiikki on mielestäni todella kiinnostavaa! Siitä puuttuu monia elementtejä, joihin olemme tottuneet, kuten helposti tunnistettavat melodia, harmonia ja rytmi. Sciarrinon sävelet ovat elävä, hengittävä organismi: äännet alkavat ja loppuvat huomaamatta. Jotkut sävelet ovat hädän tuskin kuultavissa, toiset taas välittömästi läsnä, mutta lipuvat taas ohi ja jatkavat omaa elämäänsä. Nuotissa onkin ehkä vain osa ”teosta”, jonka säveltäjä on onnistunut vangitsemaan eetteristä.

Teknisessä mielessä Sciarrino on suuri keksijä. Sävellyksissään hän on jatkuvasti tutkinut uusia, omaan estetiikkaansa sopivia tapoja käyttää instrumentteja, joihin kuuluu myös lauluääni. Sellon kohdalla tämä tarkoittaa esimerkiksi rinnakkaisia huiluääniä, niiden nopeaa toistamista ja äärimmäisten, puhaltavien tai rahisevien äänien hakemista jousella.

Luciano Berio (1925-2003) oli viime vuosisadan merkittävimpiä ja vaikutusvaltaisimpia säveltäjiä. Hänen tuotannolle on leimallista ilkkurisellakin tavalla avantgardistisien sävyjen yhdistyminen postmoderniin kollaasitekniikkaan, jonka puitteissa hän otti

vaikutteita yhtä lailla jazzista, kansanmusiikista ja elektroni-musiikista. Musiikki on usein teatraalista, ei vähiten ensimmäiselle vaimolle, laulaja Cathy Berberianille sävelletyt teokset.

Berio katsoi monien sävellystensä olevan orgaaninen sarja, joiden osat valottivat saman asian eri aspekteja. Hän sävelsi neljätoista *Sequenzaa* eri soolosoittimille ja sovitti vielä näistäkin musiikkia eri kokoonpanoille. *Les mots sont allés...* kuuluu niin kutsuttuun Sacher-kansioon. Kun sveitsiläinen kapellimestari ja mesenaatti Paul Sacher täytti 70 vuotta, tusinan verran merkittävimpiä säveltäjiä kirjoitti sooloteoksia hiljattain edesmenneen mestarisellisti Mstislav Rostropovitsin esitettäväksi. Berion teoksessa (otsikko on käännettynä ”sanat ovat menneet...”) sello huokailee, kuiskaa ja huutaa. Teema ”eS-A-C-H-E-Re” kuullaan monta kertaa muunnelmien kera.

Jonathan Harvey (s. 1939) sävellysuran alku oli ajalleen tyypillinen: hän oli vaikuttunut ennen muuta Bartokin hurteista rytmeistä, Schönbergin modernismista sekä Messiaenin mystiikan ja luonnon yhdistelmästä. Kuusikymmentäluvun puolivälissä hän vaikutti Stockhausenin aikaa ja tilaa uudelleen järjestävistä periaatteista, ja lyhyt kisällisyys Yhdysvalloissa toi mukaan myös elektroakustiset keinot muokata ääntä ja säveltää ääninauhalle. Tuona aikana Harvey myös vaikutti syvällisesti Rudolf Steinerin kirjoituksista: ”tulevaisuudessa musiikki kehittyy suuntaan, joka tunnustaa yksittäisen nuotin erityisen karaktäärin... se laajenee melodiaksi ja harmoniaksi suunnaten suoraan henkimaailmaan...”

Harvey on kirjoittanut monia teoksia soolosoittimille, elektroniikan kanssa ja ilman. *Chant* on alun perin sävelletty alttoviululle, ja säveltäjä teki siitä transkription sellolle. On helppo huomata säveltäjän kiinnostus manipuloida ”normaalia” soittimen

ääntä, vaikei elektroniikkaa nyt esiinnykään: sello on viritettävä tavallisesta poiketen, ja syntyviä mikrotonaalisia sointuja hyödynnetään maukkaasti.

Juho Laitinen (s. 1977) on sellisti, säveltäjä ja uuden etsijä. Hän on opiskellut Turun konservatoriossa ja Lontoon Royal College of Music:ssa sekä Fulbright-stipendiaattina Mannes College of Music:ssa New Yorkissa, ja osallistunut mm. Natalia Gutmanin, Tsyoshi Tsutsumin ja Chilingirian-kvartetin mestarikursseille. Laitinen on konsertoinut solistina ja kamarimuusikkona Suomessa, Ruotsissa, Iso-Britanniassa, Italiassa, Ranskassa, Tsekin tasavallassa ja Yhdysvalloissa.

Laitinen on kunnostautunut erityisesti nykymusiikin parissa. Syksyn 2002 hän työskenteli Roomassa brittiläisen akatemian residenssissä taidemaalari Geoff Uglown ja muusikko Keir Fraserin kanssa. Yhteistyöstä syntyi installaatio akatemian näyttelyyn ja monikanavainen ääniteos Galleria RialtoSanambrogioon. New Yorkin vuotenaan hän paneutui amerikkalaiseen taidemusiikkiin ja esiintyi mm. S.E.M. Ensemblen, American Contemporary Music Ensemblen ja Orchestra Carbonin riveissä.

Juho Laitinen on työskennellyt monien merkittävien säveltäjien kanssa, joista mainittakoon Christian Wolff, Alvin Lucier, Betsy Jolas, John Zorn ja Phill Niblock. Hän on esittänyt Haydnia Tsekin filharmonisen kamariorkesterin solistina ja avustanut muun muassa Helsingin, Turun ja Oulun kaupunginorkestereita. Laitinen on soittanut bossa novaa Rosalia de Souzan ja Conduction® -johdettua improvisaatiota- Butch Morrisin yhtyeessä ja säveltänyt teoksia sellolle ja elektroniikalle sekä musiikkia tanssi-, teatteri- ja videoteoksiin.

Tänä vuonna Laitinen on esiintynyt muun muassa Ostravan

nykymusiikkijuhlilla Tsekin tasavallassa ja Académie de Villecroze:ssa Ranskassa. Hän myös jatkaa opintojaan Sibelius-akatemian tohtorikoulutuksessa, aiheena innovaatiot 1900-luvun sellomusiikissa.

”Kappaleen nimi *Seestä* viittaa sävellajiin ja sellon alimpaan vapaaseen kieleen, ja on myös hatunnosto suuresti ihailmalleni Terry Rileylle, joka 60-luvulla sävelsi urauurtavan teoksen *In C. Seestä* pyrkii kommentoimaan D. Gabriellin *ricercareissa* (erityisesti numerossa 5 c-duuri) esiintyviä omalaatuisia harmonisia ja melodisia kuvioita. Prologi saattaa viitata Rileyn suuntaan: tutkin siinä yhden vapaan kielen soinnillisia mahdollisuuksia huiluäänten ja erilaisten jousitekniikoiden kautta.”

Christian Wolff (s.1934) on merkittävimpiä amerikkalaisia nykysäveltäjiä. Hän kuului John Cagen lähipiiriin, joka 1940- ja 1950-luvuilla myllersi ajatuksia siitä, mitä musiikin tulisi olla. Sosiaalisesti valveutunut Wolff kehitti nuotinnusmenetelmiä, joiden avulla myös muut kuin tietyn soittimen ekspertit voivat esittää korkeatasoista musiikkia. Näissä sävellyksissä improvisaatio ja esiintyjien välinen kommunikaatio ovat keskeisessä osassa. Vanhasta eurooppalaisesta sivistyskodista ponnistanut Wolff valitsi musiikillisen riippumattomuuden ja opetti eläkkeelle jäämiseensä saakka klassista kirjallisuutta Dartmouthin yliopistossa New Hampshirissa.

Viime vuosina Wolff on säveltänyt useita pastissinomaisia sooloteoksia, yhtenä niistä ensimmäiseen Bachin soolospellosarjaan perustuva *Cello Suite Variation*. Siinä on sarjan kolme osaa (Preludi, Allemande, Gigue) ja niille tyypillisiä melodioita ja rytmisiä rakenteita. Sävelkieli on kuitenkin täysin moderni. Usein voi ajatella, että Bachin musiikki ikään kuin soi taustalla, ja

Wolffin teos tuo siitä vain joitakin elementtejä esiin – kommentoiden ja uudella tavalla värittäen.

Kuusamossa vuonna 1958 syntynyt **Tapio Tuomela** opiskeli sävellyksen ohella myös diplomipianistiksi ja -kapellimestariksi Sibelius-akatemiassa. Tuomelan ura alkoi ennen muuta pianistina, minkä jälkeen hän opiskeli sävellystä myös New Yorkissa ja Berliinissä. Nykyään hän toimii Viitasaaren musiikin aika -festivaalin taiteellisena johtajana. Tuomela on säveltänyt runsaasti oopperaa ja muuta laulumusiikkia ja lukuisia teoksia soolo-soittimelle, joista *Pendulum* on ensimmäisiä. Siinä voi kuulla heilurimaista liikettä sivulta toiselle omaperäisten mutta symmetristen kulkujen myötä.

Kiitokset:

